

РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

УДК 329 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.29.2>

МІСЦЕ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАЛИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

PLACE AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF SMALL POLITICAL PARTIES IN THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE

Остапеч Ю.О.,*доктор політичних наук, професор,
декан факультету суспільних наук**Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»***Ключкович А.Ю.,***доктор політичних наук, професор
кафедри політології і державного управління**Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»***Калішева Н.Х.,***доктор юридичних наук,**доцент кафедри теорії і історії держави і права, конституційного і адміністративного права
Казахського національного університету імені аль-Фарабі*

Охарактеризовано феномен малих партій у політичному процесі України. Зафіксовано зростання ролі малих політичних партій після проведення місцевих виборів 2010 р., які відповідно до законодавства вперше відбулися незалежно від парламентських. Досліджено участь малих партій у місцевих виборах 2015 і 2020 рр. Підкреслено, що фактично кожну другу партію-переможницю на місцевих виборах 2020 р. (54 партії) можна ідентифікувати як малу партію. Проаналізовано причини успіху малих партій і чинники їх регіональної локалізації.

На основі аналізу участі малих партій у політичному житті України виокремлено основні типи малих партій, зроблено низку висновків про їх сутнісні та функціональні характеристики. Під «малою партією» слід розуміти політичну партію, яка через низку причин (фінансових, кадрових, організаційних та ін.) не може організувати свою роботу у такий спосіб, щоб мати значимий вплив на політичний процес і прийняття управлінських рішень. Акцентовано, що віднесення / невіднесення політичних партій до категорії «малих» залежить від традицій партійного будівництва, особливостей функціонування партійної системи та традицій національного політологічного дискурсу.

Виокремлено ознаки малих політичних партій: невелика кількість членів, мінімальний адміністративний апарат, обмежений територіальний вплив (як правило на рівні місцевих органів влади), відсутність належного фінансування (в тому числі державного) та кадрових ресурсів. Вказано на основні причини виникнення малих партій в Україні: недосконалість партійно-виборчого законодавства, соціокультурне розмежування за віссю «Схід-Захід», компактне проживання національних меншин, реформа децентралізації, прагнення місцевої еліти зберегти політичний вплив і контроль за місцевими ресурсами, владні амбіції окремих політиків і підприємців, криза мейнстримних партій. Виокремлено основні типи малих політичних партій в Україні: а) парламентські малі партії; б) загальноукраїнські непарламентські малі партії; в) регіональні партії; г) субрегіональні (етнічні, локальні) партії.

Ключові слова: Україна, партійна система, політичні партії, парламентські вибори, місцеві вибори, малі політичні партії.

The phenomenon of small parties in the political process of Ukraine is described. The role of small political parties has increased since the 2010 local elections. The participation of small parties in the local elections of 2015 and 2020 has been studied. It is emphasized that virtually every second winning party in the 2020 local elections (54 parties) can be identified as a small party. The reasons for the success of small parties and the factors of their regional localization are analyzed.

Based on the analysis of the participation of small parties in the political life of Ukraine, the main types of small parties are identified. A number of conclusions about their essential and functional characteristics are made. A «small party» should be understood as a political party, which for a number of reasons (financial, personnel, organizational and others) can't organize its work in such a way as to have a significant impact on the political process and management decisions. It is emphasized that the classification / non-classification of political parties as «small» depends on the traditions of party building, the peculiarities of the functioning of the party system and the traditions of national political discourse.

The major characteristics of small political parties are highlighted: small number of members, minimal administrative staff, limited territorial influence (usually local authorities), lack of adequate funding (including state) and human resources.

The main reasons for the emergence of small parties in Ukraine are: imperfection of party and election legislation, socio-cultural delimitation on the East-West axis, compact residence of national minorities, decentralization reform, the desire of local elites to maintain political influence and control over local resources, power ambitions of individual politicians and entrepreneurs, crisis of mainstream parties. The main types of small political parties in Ukraine are identified: a) parliamentary small parties; b) all-Ukrainian non-parliamentary small parties; c) regional parties; d) subregional (ethnic, local) parties.

Key words: Ukraine, party system, political parties, parliamentary elections, local elections, small political parties.

Постановка проблеми. Останнім часом малі партії стають активними учасниками політичного процесу в Україні. Яскравим прикладом цього є останні місцеві вибори 2020 р., на яких майже половину депутатських місць здобули саме малі політичні партії. При цьому в багатьох місцевих радах вони стали основою депутатської більшості. Відтак зростання суб'єктності малих партій у політичному житті українського суспільства потребує і відповідного рівня наукового осмислення проблеми. Насамперед це стосується розробки методологічних засад вивчення феномену малих партій та аналіз їх місця і ролі в політичному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Малі політичні партії є предметом наукового інтересу багатьох закордонних дослідників (Д. Ван Ден Бум, О. Нідермайер, Ю. Сімолайт, А. Шульце та ін.). Натомість у вітчизняному політологічному дискурсі малі політичні партії вивчаються переважно у контексті більш широкого дослідження загальнонаціональних і місцевих виборів (В. Бортніков, В. Климончук, В. Лебедюк, Р. Манайло-Приходько, Ю. Остапеч, М. Шелемба, А. Романюк), а також партійної системи України загалом (Г. Зеленько, М. Кармазіна, Ю. Мацієвський, Ю. Якименко). Українські вчені виявляють науковий інтерес також до феномену малих партій у зарубіжних політиках (А. Колодій, В. Литвин).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи малі політичні партії у широкому контексті, вітчизняні науковці залишають поза увагою проблеми вдосконалення методологічного інструментарію їхнього дослідження, розробку самого концепту «малих партій», що відповідало б умовам і тенденціям українського політичного життя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета нашої наукової розвідки – дослідження феномену малих політичних партій в українській партійній системі та вивчення їх функціональних характеристик. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі дослідницькі завдання: а) окреслити та охарактеризувати концепт «малих» партій на основі аналізу українського політичного життя (2015–2020 рр.); б) дослідити участь малих партій у вітчизняному політичному процесі та зробити їх класифікацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Партійну систему суспільства утворює сукупність партій, що окреслює певну конфігурацію всере-

дині політичної системи і залишається незмінною протягом більш-менш тривалого часу (декілька електоральних циклів). Такі партії беруть участь у виборах, є представленими в органах влади та забезпечують дієвість взаємодії між суспільством і державою. Дискусійним при такому визначенні залишається питання про те, які партії слід відносити до партійної системи, а які – ні. У нашій науковій розвідці до партійної системи України ми будемо відносити ті політичні партії, які беруть участь у виборах (загальнонаціональних і місцевих), формують представницькі органи влади й у такий спосіб забезпечують представництво інтересів громадян.

Конфігурацію партійної системи України на нинішній час утворюють такі складові:

1. Загальнонаціональні парламентські партії, які на виборах до Верховної Ради України подолали виборчий бар'єр (5 % голосів виборців).

2. Загальнонаціональні непарламентські партії, які отримали на виборах до ВР України не менше 1 % голосів виборців, і відповідно мають вплив на партійну конкуренцію.

3. Регіональні політичні партії:

– партії, які отримують перемогу на місцевих виборах чи представлені в обласних радах в одній або декількох областях України, і мають суттєвий вплив на формування місцевих органів влади;

– етнічні регіональні партії, які функціонують на територіях компактного проживання національних меншин.

4. Субрегіональні / локальні партії – це партії, які ситуативно використовують політики місцевого рівня для забезпечення електоральної підтримки на виборах до органів місцевого самоврядування (обласні, районні, місцеві ради). Інколи регіональна локалізація пов'язана з дієздатністю одиничних місцевих осередків загальнонаціональних партій або надання ними свого партійного бренду зацікавленим учасникам виборчого процесу на умовах політичної франшизи [7, с. 129–130].

Частину партій, які утворюють українську партійну систему, можна віднести до категорії «малих». Концепт «малих партій» залишається категоріально неоднозначним у політичній науці, і трактується вченими по-різному: нішева партія, другорядна партія, периферійна партія, маргінальна партія, антисистемна партія, мережева партія і т. д.

Віднесення / невіднесення політичних партій до категорії «малих» залежить насамперед від

традицій партійного будівництва та особливостей функціонування партійної системи країни: нормативно-правової бази функціонування партій, домінуючих соціально-політичних поділів, соціально-демографічних характеристик, геополітичних чинників тощо. А також від традицій національного політологічного дискурсу, в тому числі й щодо трактування сутності малих партій.

Наприклад, у німецькій політичній науці можна зустріти різні точки зору щодо розуміння «малих партій». Дірк Ван Ден Бум визначає «малу партію» як політичну партію, що за правовими, фінансовими, персональними, організаційними і програмними умовами своєї діяльності не стверджується в політичній системі настільки, щоб брати активну участь у процесі прийняття рішень і підборі кадрів для політичного керівництва [13, с. 21]. Дехто з німецьких дослідників виключає з категорії «малих» ті політичні партії, які здобували місця у Бундестазі [12]. Інша точка зору акцентує на ролі малих партій у партійній системі на противагу т.зв. «народним» чи «великим» партіям (СДПН і ХДС/ХСС) [4].

У вітчизняній політичній науці немає єдиного підходу до трактування сутності малих партій, тому в рамках нашого дослідження ми пропонуємо один із варіантів їх типологізації та визначення. Під «малою партією» слід розуміти політичну партію, яка через низку причин (фінансових, кадрових, організаційних та ін.) не може організувати свою роботу у такий спосіб, щоб мати значимий вплив на політичний процес і прийняття управлінських рішень. До основних ознак малих політичних партій відносимо: невелику кількість членів, мінімальний адміністративний апарат, обмежений територіальний вплив (як правило місцеві органи влади), відсутність належного фінансування та кадрових ресурсів. У більшості випадків такі партії не мають державної підтримки / фінансування з огляду на слабкі електоральні здобутки.

Малі політичні партії концентрують свої програмні меседжі на невеликій цільовій групі. Досить часто вони перші піднімають низку питань, які т.зв. «мейнстрімні» (системні) партії через свій статус у структурі владних відносин, не можуть належним чином озвучити у своїх програмних положеннях. Активна участь громадян у обговоренні цих питань змушує великі (парламентські) партії реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві. Відповідно вказані проблеми чи радикальні точки зору стають частиною політичного дискурсу в країні. Малі партії у такий спосіб виступають по суті індикаторами суспільних проблем, які потребують розв'язання. Наприклад, запізнена реакція німецьких великих партій ХДС/ХСС і СДПН на зміни, які відбуваються у суспільстві в останні десятиліття, стала однією

з причин втрати ними електоральної підтримки на парламентських виборах 2017 і 2021 рр. І навпаки, шляхом обіцянок розв'язати актуальні проблеми (зокрема пов'язані з міграцією), правопопулістська партія «Альтернатива для Німеччини» уже другий раз поспіль здобуває депутатські мандати в Бундестазі (2017 і 2021 рр.).

Малі партії у своєму розвитку або досягають успіхів, визнання та зміцнюють свої позиції в політичній системі суспільства (їх тоді називають естаблованими), або ж залишаються на маргінесі політичного життя і в кінцевому результаті просто перестають існувати.

В умовах українського політичного процесу таке трактування ускладнюється нетривалістю існування партій, а відтак їх ідентифікацію можна робити лише в рамках одного-двох електоральних циклів. Тому характеристику малих політичних партій у вітчизняній партійній системі ми зробимо у рамках двох великих електоральних циклів (включають президентські, парламентські та місцеві вибори) 2014–2020 рр.

В таблиці 1 подано порівняльний аналіз результатів парламентських виборів в Україні упродовж 2012–2019 рр.

Якщо аналізувати результати виборів до ВР України в 2014 і 2019 р., то слід зазначити, по-перше, що вони були позачерговими. По-друге, на результат виборів визначальний вплив мали президентські виборчі кампанії, які також відбулися у 2014 і 2019 рр. напередодні виборів до ВР України, а відтак пропрезидентські партії «Блок Петра Порошенка» (2014) та «Слуга народу» (2019) мали найвищий рейтинг. І, по-третє, вони кардинально змінили формат партійної системи та її акторну структуру. Зміни, які відбулися в акторній структурі партійної системи, на нашу думку, дозволяють назвати її «другою українською партійною системою». Перша була сформована у процесі політичного розвитку впродовж 1991–2012 рр.

Отже, зміни в українській партійній системі упродовж 2014–2019 рр. призвели до появи як нових партійних брендів, так і нових способів організації та функціонування політичних партій (мережеві партії, партії-франшизи і т. д.). Вказані зміни також ускладнюють ідентифікацію малих / великих партій у партійній системі України. Йдеться про те, що нові політичні партії (наприклад, «Слуга народу») функціонують як мережеві партії, не маючи розгалужених структур і членства як такого. Навіть депутати від вказаної політичної партії ідентифікують себе як позапартійні. У таблиці 2 подано партійність депутатів за результатами парламентських виборів 2019 р. Тому якою буде у майбутньому партія «Слуга народу» залежить від низки чинників (рейтингу лідера партії, Президента України В. Зеленського, результатів наступних президентських

**Порівняльний аналіз результатів політичних партій, які подолали виборчий бар'єр
на парламентських виборах 2012, 2014 і 2019 рр.**

Назва політичної партії	2012 р.	2014 р.	PNS	2019 р.	PNS
Народний фронт	–	22,14	0,75	–	–
Блок Петра Порошенка (2014) Європейська солідарність (2019)	–	21,82	0,89	8,10	0,77
Об'єднання «Самопоміч»	–	10,97	0,81	0,62	0,57
Партія регіонів (2012) Опозиційний блок (2014)	30,00	9,43	0,42	3,03	0,56
Радикальна партія Олега Ляшка	1,08	7,44	0,81	4,01	–
ВО «Батьківщина»	25,54	5,68	0,85	8,18	0,77
Слуга народу	–	–	–	43,16	0,89
Опозиційна платформа – За життя (ОПЗЖ)	–	–	–	13,05	–
Голос	–	–	–	5,82	0,58
УДАР	13,96	–	–	–	–
КПУ	13,18	3,88	–	–	–
ВО «Свобода»	10,44	4,71	0,75	2,15	0,55
Емпіричні показники результатів виборів					
PSNS	0,68	0,76	–	0,74	–
Кількість позапартійних депутатів	125	271	–	303	–
Індекс волатильності Педерсена	36	61	–	69	–

*PSN – індекс націоналізації політичних партій; PSNS – індекс націоналізації партійної системи.

Джерело: [9].

**Кількість партійних депутатів за результатами виборів 2019 р.
(розраховано для партій, які подолали виборчий бар'єр)**

Назва партії	К-ть депутатів за партійними списками	К-ть членів партії за партійними списками	К-ть депутатів мажоритарників	К-ть членів партії серед мажоритарників
Слуга народу	124	20	130	10
ОПЗЖ	37	37	6	5
ВО «Батьківщина»	24	16	2	1
Європейська солідарність	23	15	2	0
Голос	17	12	3	0
Всього	225	118	143	16

Джерело: [9].

виборів, успішності / неуспішності діяльності монобільшості у ВР України тощо).

Як бачимо з 254 депутатів від партії «Слуга народу» лише 30 є членами партії, а інші 224 – безпартійні. І зазначимо, що кількість членів партії упродовж наступних років не збільшилася. Аналогічною є ситуація і в інших партіях, за виключенням ОПЗЖ (наступниця «Партії регіонів») і ВО «Батьківщина», які функціонують як класичні партії, маючи розгалужену організаційну структуру та фіксоване членство.

В українській партійній системі до малих політичних партій можемо віднести:

1) **парламентські партії**, які отримавши депутатські мандати (наприклад «Об'єднання «Самопоміч», «Голос»), через низку обставин (у нашому випадку це «Революція Гідності» (2014 р.)

і потребу в нових політичних лідерах («електоральна революція» 2019 р.) не змогли розбудувати свої структури та збільшити електоральний вплив, перетворившись по суті на малі регіональні партії. У Таблиці 1 показано, що у 2019 р. індекс націоналізації партії «Об'єднання «Самопоміч» становив 0,57, а партії «Голос» – 0,58 (це показник регіональних партій).

2) **загальнонаціональні партії**, які отримують на виборах до українського парламенту від 1 до 5 % голосів виборців і мають чітку регіональну локацію, а відповідно і низький індекс націоналізації. Електоральні результати таких партій подано у таблиці 3.

Як бачимо з даних, наведених у таблиці, у 2014 р. шість таких партій здобули разом 19,25 % голосів виборців. У 2019 р. таких партій

Таблиця 3

Результати партій, які здобули від 1 до 5 % голосів виборців на парламентських виборах 2014 і 2019 рр.

Назва політичної партії	2014 р.	2019 р.
ВО «Свобода»	4,71	2,15
Комуністична партія України	3,88	–
Партія Сергія Тігіпка «Сильна Україна»	3,11	–
Громадянська позиція	3,10	–
Всеукраїнське аграрне об'єднання «Заступ»	2,65	–
Правий сектор	1,80	–
Сила і честь		3,82
Опозиційний блок	9,43	3,03
Українська стратегія Гройсмана	–	2,41
Партія Шарія	–	2,23

Джерело: [9].

Таблиця 4

Переможці місцевих виборів в адміністративно-територіальних одиницях України

Політична партія	Обласні ради
Блок Петра Порошенка (БПП) «Солідарність»	Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
Опозиційний блок	Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська
Єдиний Центр	Закарпатська
Відродження	Харківська
За конкретні справи	Хмельницька
УКРОП	Волинська

Джерело: [9]

було п'ять, а їх сумарна кількість голосів склала 13,64 %. Отже, малі політичні партії здобували на парламентських виборах майже п'яту частину голосів виборців. У більшості випадків це партії з яскраво вираженою регіональною локацією своїх прихильників: «Партія Шарія», «Опозиційний блок» (східні області України), ВО «Свобода» (Галичина), «Українська стратегія Гройсмана» (Вінницька область). Такі партії у політичній науці трактуються як регіоналістські.

3) **регіональні політичні партії.** Це особливий кластер політичних партій у вітчизняній партійній системі, який чітко викристалізовується, починаючи з місцевих виборів 2010 р. і остаточно формується після того, як місцеві та парламентські вибори починають проводитися у різні терміни (2015 р.).

У вітчизняному політологічному дискурсі тривають дискусії чи можна взагалі використовувати термін «регіональна партія» для характеристики процесів партійного будівництва, оскільки відповідно до українського законодавства партії можуть створюватися лише з загальнонаціональним статусом. Реалії ж практичної політики вказують на те, що такі партії є характерною особливістю регіональних політичних процесів. При чому досить часто вони є основою коаліцій у місцевих радах, партіями «мерів» та інше.

Для того, щоб показати масштаб їх задіяності у політичному житті українських регіонів, зробимо порівняльний аналіз місцевих виборів 2015 та 2020 рр.

Вибори до місцевих рад 25 жовтня 2015 р. завершили «революційний електоральний цикл» (2014–2015 рр.) і остаточно оформили акторний склад і конфігурацію партійної системи. У місцевих виборах 2015 р. взяли участь 142 політичні партії з 297 зареєстрованих, а до місцевих рад різного рівня було обрано представників 88 партій [9]. Згідно з підрахунком зведених показників «Блок Петра Порошенка «Солідарність» підтримали 19,5% виборців, ВО «Батьківщина» – 12,1%, «Опозиційний блок» – 11,5%, «УКРОП» – 7,3%, ВО «Свобода» – 6,8%, Радикальна партія Олега Ляшка (РПЛ) – 6,7%, «Об'єднання «Самопоміч» – 6,4%, «Відродження» – 5,4%, «Наш край» – 4,8%, Аграрну партію України – 3,2% [6, с. 34].

У розрізі регіонів переможцями виборів до обласних рад були такі політичні партії (див. табл. 4).

За підрахунками С. Янішевського, до числа загальноукраїнських можна віднести 12 політичних партій, які за підсумками виборів отримали представництво у місцевих радах більшості регіонів України (див. табл. 5).

Політичні партії з представництвом у місцевих радах більш ніж у половині регіонів України

№	Назва партії	Кількість регіонів, де отримано представництво	Кількість регіонів, де не отримано представництво
1	БПП «Солідарність»	25	
2	Батьківщина	25	
3	Об'єднання «Самопоміч»	25	
4	РПЛ	24	м. Київ
5	УКРОП	23	м. Київ, Донецька обл.
6	ВО «Свобода»	22	Донецька, Луганська, Одеська обл.
7	Опозиційний блок	21	м. Київ, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська обл.
8	Наш край	21	м. Київ, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька обл.
9	Аграрна партія України	20	м. Київ, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська обл.
10	Відродження	15	м. Київ, Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Луганська обл.
11	Громадянська позиція	14	м. Київ, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Луганська, Миколаївська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Чернігівська обл.
12	Народна партія	14	м. Київ, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Чернігівська обл.

Джерело: [11].

Нескладні підрахунки дають можливість зробити висновок про те, що 76 політичних партій, які отримали мандати до місцевих органів влади, можна вважати малими партіями, в тому числі й регіональними партійними проектами.

Регіональні політичні проекти почали виникати ще під час виборчої кампанії 2006 р. Відповідно до виборчого законодавства тоді дозволялося створювати регіональні партійні блоки на підтримку рейтингових кандидатів. Такими утвореннями були: «Блок Черновецького» (м. Київ), блок «Наша Одеса» на підтримку Е. Гурвіца, «Громадянський Блок «Миколаїв за Володимира Чайку», блок «Закарпатський майдан П. Чучки» та інші [9]. А вже починаючи з 2010 р. (місцеві вибори відбулися окремо від парламентських), регіональні та субрегіональні партійні проекти стають на рівні з парламентськими партіями впливовими суб'єктами виборчого процесу. Результати регіональних / субрегіональних (малих) партій на виборах 2015 р. наведено з аналітичного звіту С. Янішевського (див. табл. 6) [11].

Як видно з даних таблиці 6, практично у кожній області є регіональні / субрегіональні партії (у нашому випадку малі партії), які здобувають значиму електоральну підтримку громадян.

С. Янішевський пропонує зробити таку класифікацію вказаних партій: 1) локальні партії, які

колись були впливовими політичними акторами загальнонаціонального рівня (ВО «Громада», КУН, НДП, СелПУ, УП), а також партії, які лише декларували загальноукраїнські політичні амбіції, не здобуваючи вагомих електоральних результатів (ВПО «Жінки за майбутнє» та ін.); 2) «регіональні політичні машини», які здатні забезпечувати політичний і адміністративний контроль на території регіону, утримуючи політичне лідерство в окремих містах і районах (наприклад «Єдиний Центр» у Закарпатській області та інші); 3) партії одного регіону – політичні сили, які висунули свої виборчі списки в межах однієї області, однак здобули представництво лише в частині місцевих рад; 4) партії виборчого округу, чий електоральні зусилля зосереджені на території одного-двох одномандатних виборчих округів по виборах народних депутатів України; 5) партії одного району; 6) партії одного міста, електоральна активність яких сконцентрована в одному місті; 7) «партії – дочірні підприємства», які створюються компаніями для захисту своїх бізнесових інтересів за їхнім місцезнаходженням [11].

Місцеві вибори 2020 р. були також останніми в електоральному циклі 2019–2020 рр. і відбулися у період завершення чергового етапу реформи децентралізації, наслідком якої стала ліквідація значної кількості районів, шляхом їх

Таблиця 6

Результати малих партій на місцевих виборах 2015 року

№	Назва партії	Заг. к-ть виб. списків	К-ть списків у межах регіону	К-ть рад одного регіону, в яких отримано представництво	Назва області
1	Рідне місто	56	35	29	Полтавська
2	Черкашани	35	35	30	Черкаська
3	За конкретні справи	34	34	32	Хмельницька
4	КУН	34	22	14	Львівська
5	Єдиний Центр	30	25	25	Закарпатська
6	Нові обличчя	30	28	15	Київська
7	Воля народу	26	26	16	Сумська
8	Прогрес	26	26	14	Рівненська
9	УРП	20	13	7	Львівська
10	Громадська сила	17	17	10	Дніпропетровська
12	Авио-Майдан	9	5	3	Чернівецька
15	Довіряй ділам	6	6	5	Одеська
16	Молодіжна партія України	6	3	2	Донецька
17	Центр	6	6	6	Харківська
19	СелПУ	5	3	2	Київська
20	Українська партія	5	4	4	Івано-Франківська
21	Добрий самарянин	4	4	2	Тернопільська
22	Сила і честь	4	3	3	Чернігівська
27	Вінницька європейська стратегія	1	1	1	Вінницька
28	ПЕВУ	1	1	1	Київська
29	Громадський контроль	2	1	1	Рівненська
30	Жінки за майбутнє	2	2	1	Донецька
31	ВО «Громада»	1	1	1	Полтавська
32	Патріотичний рух	2	2	2	Київська

Джерело: [11].

об'єднання та утворення територіальних громад. За результатами цієї реформи кількість районів зменшилася з 390 до 136, і було утворено 1438 об'єднаних територіальних громад [8, с. 38]. Як результат зросла політична суб'єктність еліт місцевого рівня і бажання їх самостійно, незалежно від загальнонаціональних партій брати участь у місцевих виборах. Підвищили значущість політичних партій у виборчому процесі й нові правила їх проведення, окреслені у Виборчому кодексі України (2019 р.). Вибори у територіальних громадах, які нараховують понад 10 тис. виборців, повинні проводитися виключно на партійній основі [1].

У місцевих виборах 2020 р. взяли участь 194 політичні партії з 349 зареєстрованих станом на січень 2020 р. [9]. Серед них понад 30 іменних партій: Радикальна партія Олега Ляшка (8839 кандидатів), «УДАР» Віталія Кличка (3940), «Перемога Пальчевського» (2993), «Українська стратегія Гройсмана» (1816), «Блок Вілкула «Українська перспектива» (1563), «Блок Світличної разом» (1319), «Блок Кернеса – Успішний Харків» (1312), «Партія Шарія» (1311), «Команда Андрія Балоги» (858), «Громадянський рух Миколи Томенка «Рідна

Україна» (771), «Українська морська партія Сергія Ківалова» (717), «Партія Ігоря Колихаєва «Нам тут жити» (689), «Партія простих людей Сергія Капліна» (450), «Блок Володимира Сальдо» (391), «Команда Сергія Рудика. Час змін» (376), «Партія Володимира Буряка «Єднання» (300), «Команда Самчишина» (171), «Команда Михайлішина» (121) та інші [9].

У назвах близько 20 партій використовувалася регіональна складова: Українська Галицька партія (2442), «Блок Кернеса – Успішний Харків» (1312), «Рідне Закарпаття» (876), «Черкашани» (871), «Партія вінничан» (397), «Херсонці» (149), «Команда Єфімова – Наш Краматорськ» (96), «Березанська громада» (80), «Біла Церква разом» (42), «Рівне разом» (42), «Команда Дніпра» (41), «Миколаївці» (39) та інші [9].

Результати політичних партій, які перемогли на виборах до обласних рад України, подано у таблиці 7. Слід зазначити, що на місцевих виборах 2020 р. парламентські партії стали переможцями лише у 13 регіонах України, при чому «Слуга народу», «Європейська солідарність», ОПЗЖ – кожна у чотирьох (див. Таблицю 7), а ВО «Батьківщина» – лише у Кіровоградській області.

Переможці виборів до обласних рад 2020 р.

Партії	Регіони, (%)
Слуга народу (4 області)	Дніпропетровська (22,9), Житомирська (17,9), Сумська (19,3), Чернівецька (14,8)
Європейська солідарність (4 області)	Київська (19,5), Львівська (30,8), Рівненська (18,6), Тернопільська (22,5)
Опозиційна платформа – За життя (4 області)	Запорізька (23,2), Миколаївська (23,4), Одеська (26,8), Херсонська (23,2)
Батьківщина	Кіровоградська область (23,4)
Рідне Закарпаття	Закарпатська область (17,7)
ВО «Свобода»	Івано-Франківська (19,3)
Українська стратегія Гройсмана	Вінницька область (47,6)
За майбутнє	Волинська область (31,2)
Довіра	Полтавська область (17,1)
Команда Симчишина	Хмельницька область (19,0)
Блок Кернеса – Успішний Харків	Харківська область (34,5)
Рідний дім	Чернігівська область (30,7)
Черкащани	Черкаська область (21,4)

Джерело: [9]

Регіональні політичні партії здобули перемогу на виборах до 7 обласних рад. Вони стали лідерами у Вінницькій («Українська стратегія Гройсмана»), Закарпатській («Рідне Закарпаття»), Полтавській («Довіра»), Харківській («Блок Кернеса – Успішний Харків»), Хмельницькій («Команда Симчишина»), Черкаській («Черкащани»), Чернігівській («Рідний дім»). Ці партії висунули кандидатів лише до однієї обласної ради в межах країни. На місцевих виборах 2015 р. лише у Закарпатській та Хмельницькій областях перемогу здобули регіональні партії.

Електоральні результати регіональних партій до обласних рад подані у Додатку А. Як видно з даних, практично у кожній обласній раді малі (регіональні) політичні партії отримали депутатські мандати і взяли участь у формуванні керівництва обласних рад. Інакше кажучи, стали представниками коаліції більшості у радах. У Додатку А також вказано, які з цих політичних партій належать до таких коаліцій. Зауважимо, що коаліція виключно з парламентських партій утворена лише в Київській та Сумській обласних радах.

Головами обласних рад були обрані представники таких політичних партій: «Слуга народу» – 12 рад, ВО «Свобода» – 2 ради, «За майбутнє» – 2 ради, «Європейська солідарність» – 2 ради, по одній раді – Українська стратегія Гройсмана, «Довіра», «Черкащани», АПУ [8].

Отже, значимою тенденцією місцевих виборів 2015 та 2020 рр. була регіональна специфіка їх результатів. Фактично в кожному регіоні вибори показали існування своєї особливої партійної структури та її конфігурації. На думку І. Павленка, у 2020 р. відбулася зміна політичної поведінки місцевих еліт з орієнтацією на створення власних партійних проєктів [10]. За його ж підрахун-

ками, представництво у місцевих радах різного рівня отримали приблизно 54 «регіональні» партії із загального числа переможців. Тобто фактично кожна друга партія-переможниця виборів 2020 р. – «регіональна» [10].

Низка політичних партій, що отримали представництво в органах місцевої влади, обрали тактику виборчої кампанії, сконцентрувавши сили на регіональному чи субрегіональному рівнях і висувуючи своїх кандидатів до незначної кількості місцевих рад. Регіональна локалізація таких партій пов'язана з: а) дієздатністю окремих місцевих осередків загальнонаціональної партії (принцип функціонування багаторівневої партії); б) наданням партійного бренду зацікавленим учасникам виборчого процесу (політична франшиза); в) функціонуванням загальнонаціональних партій в окремих регіонах за принципом «регіональних партійно-електоральних машин».

4) етнічні політичні партії. Серед 365 зареєстрованих партій в Україні станом на 1 січня 2021 р. є низка етнічних партій: Партія поляків України (06.10.2014), Грузинська партія України (22.01.2016; у травні 2017 р. перейменована на Політичну партію «Блок Міхеїла Саакашвілі»), Циганська партія України (11.02.2016), «КМКС» Партія угорців України (17.02.2005), Демократична партія угорців України (24.03.2005).

Водночас, як зазначає М. Зан, системної взаємодії з представниками етнічних меншин України, від яких запозичений етнобренд партії, практично не відбувається. У випадку Циганської партії України етнобренд запозичений навіть без урахування повсюдного поширення етноетноніму «роми» й негативного контексту екзоетноніму «цигани», що унеможливує співпрацю з ромською елітою України [3, с. 146–147].

Серед вказаних партій функціонуючими є лише партії, які представляють інтереси угорської національної меншини. За результатами місцевих виборів 2020 р. «КМКС» Партія угорців України здобула 130 мандатів до органів місцевої влади, а Демократична партія угорців України – 23 мандати [9].

5) субрегіональні / локальні політичні партії, які функціонують як разові електоральні проекти, політичні франшизи, багаторівневі партії.

Досвід місцевих виборчих кампаній засвідчує, що локальні політичні проекти створювалися або кандидатами на посаду міського голови з метою формування власних фракцій у місцевих радах і незалежності впливу від місцевих організацій провідних загальноукраїнських партій, або іншими політиками місцевого рівня з метою розширення і/або збереження впливу на діяльність органів місцевого самоврядування в межах певної адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, у 2020 р. в обласних центрах України мерами міст були обрані представники непарламентських партій. Це, як правило, локальні партійні проекти (малі партії): Вінниця («Українська стратегія Гройсмана»), Запоріжжя («Партія Володимира Буряка «Єднання»), Львів («Об'єднання «Самопоміч»), Одеса («Довіряй ділам»), Київ («Удар»), Херсон («Партія Ігоря Колиханова «Нам тут жити»), Чернігів («Рідний дім»), Чернівці («Єдина Альтернатива»), Чернівці («Рідний дім»). Парламентські партії отримали лише два крісла міських голів: Суми (ВО «Батьківщина»), Рівне («Європейська солідарність») [9]. Аналогічною була ситуація і в міських радах обласних центрів, де найбільшу кількість голосів також здобули місцеві (малі) політичні партії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, під «малою пар-

тією» слід розуміти політичну партію, яка через низку причин (фінансових, кадрових, організаційних та ін.) не може організувати свою роботу у такий спосіб, щоб мати значимий вплив на політичний процес і прийняття управлінських рішень. До основних ознак малих політичних партій відносимо: невелику кількість членів, мінімальний адміністративний апарат, обмежений територіальний вплив, відсутність належного фінансування та кадрових ресурсів. У більшості випадків такі партії не мають державної підтримки або фінансування з огляду на слабкі електоральні здобутки.

З-поміж основних причин виникнення малих партій у вітчизняному політичному контексті варто виокремити: недосконалість вітчизняного партійно-виборчого законодавства, соціокультурне розмежування за віссю «Схід-Захід», компактне проживання національних меншин, реформа децентралізації, прагнення місцевої еліти зберегти політичний вплив і контроль за місцевими ресурсами, владні амбіції окремих політиків і підприємців, криза великих мейнстрімних партій.

Типологізацію малих політичних партій можна зробити на основі виокремлення структурних компонентів партійної системи України: а) парламентські малі партії, б) загальноукраїнські непарламентські малі партії; в) регіональні партії; г) субрегіональні (етнічні, локальні) партії.

Перспективними напрямками дослідження малих політичних партій у вітчизняній політологічній науці є: а) вдосконалення методологічних засад і категоріального апарату дослідження; б) окреслення концепту «малих» політичних партій в умовах української політичної системи; в) типологізація малих партій і уточнення їхніх характерних рис.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 01.12.2021).
2. Голуб А., Соловйов М. Неприродний добір. Хто конкретно отримав владу в обласних радах України. URL: <https://tyzhden.ua/Election/251219> (дата звернення 09.12.2021).
3. Зан М. Репрезентація етнополітичних партій меншитарних груп України у форматі парламентських виборів 1998–2019 рр. *Політикус*. 2020. Випуск 4. С. 146–154.
4. Ключкович А. Особливості коаліційної політики німецьких партій в 1990–2005 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. Випуск 3. Ужгород: «Вісник Карпат», 2006. С. 103–111.
5. Кондратова В. Ворог мій – друг мій. Слуги плюс ОПЗЖ, ЄС плюс Слуги: хто тепер влада в облрадах: карти. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/articles/vorog-miy-drug-miy-slugi-plyus-opzj-es-plyus-slugi-hto-teper-vlada-v-oblradah-karti> (дата звернення 09.12.2021).
6. Конончук С. Динаміка партійного представництва в Україні після Революції Гідності. К.: ТОВ «Агенство Україна», 2016. 44 с.
7. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Монографія. Ужгород: Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.
8. Остапець Ю., Копинець Ю. Регіональні особливості електорального вибору громадян за результатами місцевих виборів 2020 року в Україні. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти. Матеріали науко-*

вої конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / За заг. ред. проф. М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 38–56.

9. Офіційний сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення 25.12.2021).

10. Павленко І. Аналіз результатів виборчої кампанії до місцевих органів влади 25 жовтня 2020 р. Аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/analit-dopovid-2.pdf> (дата звернення 04.12.2021)

11. Янішевський С. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015). URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/8> (дата звернення 04.12.2021).

12. Simoleit Julia. Was sind "Kleinparteien"? *Bundeszentrale für politische Bildung*. 28. August 2009. URL: https://www.bpb.de/themen/5BBHD6,0,Was_sind_Kleinparteien.html?global=true&global-format-main=all&global-year=all (дата звернення 14.10.2021).

13. Van den Boom Dirk. Politik diesseits der Macht? Zu Einfluss, Funktion und Stellung von Kleinparteien im politischen System der Bundesrepublik Deutschland. Opladen, 1999. 355 S.

Додаток А

**Результати виборів та коаліції в обласних радах
за результатами місцевих виборів 25 жовтня 2020 року**

Область / к-ть мандатів в обласній раді	Результати виборів (% голосів виборців поданих за партію)	Формат коаліцій у обласних радах
1	2	3
Вінницька (84)	Українська стратегія Гройсмана – 47,6 % Батьківщина – 13,1 % Європейська солідарність – 13,1% Слуга народу – 9,5 % ОПЗЖ – 8,3 % За майбутнє – 8,3 %	Українська стратегія Гройсмана, Батьківщина, За майбутнє, Слуга народу
Волинська (64)	За майбутнє – 31,2 % Європейська солідарність – 12,5% Батьківщина – 11,6 % Слуга народу – 9,7 % Свобода – 8,5 % АПУ – 6,2 % Сила і Честь – 5,1 %	За майбутнє, Свобода, Батьківщина
Дніпропетровська (120)	Слуга народу – 22,9 % ОПЗЖ – 20,3 % Пропозиція – 12,6 % БВ «УП» – 11,8 % Європейська солідарність – 9,0 % Громадянська сила – 5,9 % Батьківщина – 5,1 %	Слуга народу, ОПЗЖ, Пропозиція
Житомирська (64)	Слуга народу – 17,9 % Наш край – 13,5 % Європейська солідарність – 13,0% ОПЗЖ – 11,0 % За майбутнє – 10,7 % Пропозиція – 9,2 % Батьківщина – 7,7 % РПЛ – 6,0 % Сила і Честь – 5,5 %	Слуга народу, Наш край, Пропозиція
Закарпатська (64)	Рідне Закарпаття – 17,7 % Слуга народу – 17,4 % Батьківщина – 12,6 % КМКС-ПУУ – 11,6 % Команда Андрія Балоги – 10,8 % Європейська солідарність – 9,0 % За майбутнє – 8,9 % ОПЗЖ – 8,0 %	Слуга народу, Батьківщина, Європейська солідарність, Рідне Закарпаття

Продовження додатку А

1	2	3
Запорізька (84)	ОПЗЖ – 23,2 % Слуга народу – 18,8 % Європейська солідарність – 9,4 % ПВБ «Єднання» – 8,0 % Опозиційний блок – 7,5 % За майбутнє – 6,9 % Батьківщина – 5,8 %	Слуга народу, Батьківщина, Опозиційний блок, За майбутнє
Івано-Франківська (84)	Свобода – 19,3 % Європейська солідарність – 17,2% За майбутнє – 16,2 % Батьківщина – 14,8 % Платформа громад – 10,3 % Слуга народу – 8,9 %	Свобода, Батьківщина, За май- бутнє, Платформа громад
Київська (84)	Європейська солідарність – 19,5% Слуга народу – 16,9 % За майбутнє – 10,6 % Батьківщина – 10,5 % ОПЗЖ – 6,8 %	Слуга народу, Батьківщина, ОПЗЖ
Кіровоградська (64)	Батьківщина – 20,4 % Слуга народу – 19,2 % ОПЗЖ – 14,8 % Європейська солідарність – 12,2% За майбутнє – 7,0 % Пропозиція – 6,6 % РПЛ – 5,8 %	Слуга народу, Пропозиція, ОПЗЖ, Радикальна партія Олега Ляшка
Львівська (84)	Європейська солідарність – 30,8% Слуга народу – 9,4 % Об'єднання «Самопоміч» – 8,7 % Батьківщина – 7,3 % Голос – 6,5 % Свобода – 6,0 % НРУ – 5,8 % УГП – 5,6 % За майбутнє – 5,2 %	Європейська солідарність, Батьківщина, Слуга народу, Голос, Українська Галицька партія
Миколаївська (64)	ОПЗЖ – 23,4 % Слуга народу – 21,3 % Європейська солідарність – 10,4% Пропозиція – 8,1 % За майбутнє – 5,5 %	Слуга народу, ОПЗЖ, Наш край
Одеська (84)	ОПЗЖ – 26,8 % Слуга народу – 17,5 % Довіряй ділам – 11,8 % Європейська солідарність – 10,3% За майбутнє – 10,0 % Батьківщина – 6,8 % Партія Шарія – 5,09 %	Слуга народу, Батьківщина, «Довіряй ділам», Європейська солідарність
Полтавська (84)	Довіра – 17,1 % Слуга народу – 14,6 % За майбутнє – 13,4 % Батьківщина – 11,9 % ОПЗЖ – 10,6 % Рідне місто – 9,2 % Європейська солідарність – 8,6 %	Довіра, Слуга народу, Батьківщина, Рідне місто, За майбутнє
Рівненська (64)	Європейська солідарність – 18,8% Слуга народу – 15,6 % За майбутнє – 11,5 % Батьківщина – 10,8 % Сила і Честь – 10,2 % РПЛ – 7,8 % Свобода – 7,4 %	Європейська солідарність, За майбутнє, Свобода, Радикальна партія Олега Ляшка

1	2	3
Сумська (64)	Слуга народу – 19,3 % ОПЗЖ – 17,0 % Батьківщина – 11,4 % Європейська солідарність – 10,9% Наш край – 9,0 % За майбутнє – 7,6 %	Слуга народу, ОПЗЖ
Тернопільська (64)	Європейська солідарність – 22,5% Свобода – 16,4 % За майбутнє – 14,9 % Слуга народу – 10,1 % Батьківщина – 9,7 % Довіра – 6,5 %	Свобода, За майбутнє, Довіра, Слуга народу
Харківська (120)	БК – Успішний Харків – 34,5 % ОПЗЖ – 21,3 % Слуга народу – 12,7 % Блок Світличної разом – 12,4 % Європейська солідарність – 8,0 %	Слуга народу, БК – Успішний Харків, ОПЗЖ
Херсонська (64)	ОПЗЖ – 20,4 % ПСК «Нам тут жити» – 17,9 % Слуга народу – 15,1 % Європейська солідарність – 9,4 % Наш край – 9,4 % Батьківщина – 7,5 % Блок Володимира Сальдо – 5,05 %	Слуга народу, ОПЗЖ, ПСК – Нам тут жити
Хмельницька (64)	Команда Симчишина – 19,0 % За майбутнє – 18,2 % Слуга народу – 14,8 % За конкретні справи – 14,0 % Європейська солідарність – 10,1% Батьківщина – 9,2 % РПЛ – 5,1 %	За майбутнє, Команда Симчишина, Європейська солідарність
Черкаська (64)	Черкащани – 21,4 % Слуга народу – 14,4 % За майбутнє – 13,6 % Європейська солідарність – 10,6% Батьківщина – 7,6 % ОПЗЖ – 6,2 %	Черкащани, Європейська, Батьківщина
Чернівецька (64)	Слуга народу – 15,0 % Батьківщина – 11,1 % Єдина Альтернатива – 11,0 % Європейська солідарність – 10,6% АПУ – 7,2 % ГР «Народний контроль» – 7,0 % ОПЗЖ – 6,9 % За майбутнє – 6,0 %	Аграрна партія України, Слуга народу, Європейська солідарність
Чернігівська (64)	Рідний дім – 30,7 % % Наш край – 14,7 % Слуга народу – 12,5 % РПЛ – 11,2,1 % Батьківщина – 8,1 % ОПЗЖ – 7,1 % За майбутнє – 6,7 % Європейська солідарність – 6,3 %	Слуга народу, Рідний дім, Радикальна партія Олега Ляшка

Джерело: [8]